

ประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 1 (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก)

(พ.ศ. 2325 - 2352)

เมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติปราบดาภิเษกขึ้นเป็น สมเด็จพระบรมราชาธิราชวรมหาธิบดี (รัชกาลที่ 1) ก็ทรงประกาศสถาปนา พระราชวงศ์ ตามโบราณราชประเพณีปราบดาภิเษก ประดิษฐานพระราชวงศ์ใหม่ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงเคยมีฐานันดรศักดิ์ เป็นเจ้าพระยาจักรีมานานจึงตกลงเรียกพระราชวงศ์ใหม่ว่า “พระบรมราชวงศ์จักรี”

การสร้างราชธานี

แต่เดิมแผ่นดินอันเป็นที่ตั้งของกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่าง ปากคลองบางกอกน้อยลงมาถึงปากคลองบางกอกใหญ่ เป็นแผ่นดินเดียวกัน มีชื่อเรียกกันในสมัยนั้นว่า “บางกอก” ตำบลบางกอกตั้งอยู่ ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเดิม แม่น้ำเจ้าพระยาแต่เดิม ไหลตามคลองบางกอกน้อย คลองบางระมาด คลองตลิ่งชัน และคลองบางกอกใหญ่ ในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช (พ.ศ. 2079 – 2089) โปรดให้ขุดคลองลัด เริ่มตั้งแต่ปากคลองบางกอกน้อยไปออกแม่น้ำท่าเสา วัดอรุณราชวราราม เรียกว่า คลองลัดบางกอกใหญ่ ต่อมากลายเป็น แม่น้ำตรงหน้า ท่าราชวรดิษฐ์ เมื่อน้ำไหลสะดวกขึ้น เลยกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน ส่วนแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมกลายเป็นคลองบางกอกน้อย คลองตลิ่งชัน คลองบางระมาด คลองบางกอกใหญ่ในที่สุด ทำให้ตำบล บางมะกอก แบ่งออกเป็นสองส่วนคือฝั่งตะวันตกเรียก ฝั่งธนบุรี ฝั่งตะวันออกเรียก ฝั่งพระนคร (บริเวณที่สร้างพระบรมมหาราชวังในปัจจุบัน) เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติแล้ว ก็โปรดให้ ย้ายราชธานี จากฝั่งตะวันตก มาอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน ด้วยเหตุผลหลายประการดังนี้

1. ด้วยเหตุผลทางด้านยุทธศาสตร์ เพราะกรุงธนบุรีมีสภาพเป็นเมืองเอกแตก มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหล ผ่านกลางเมืองยากแก่การป้องกันข้าศึกเข้าโจมตี เหมือนเมื่อครั้งพระองค์เคยรักษาเมืองพิษณุโลก ในศึกอะแซหวนก็ย้ายพระนครมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกเพียงฝั่งเดียว ถ้ามีข้าศึกมาโจมตี ก็จะป้องกันได้ง่าย

2. สถานที่ตั้งกรุงธนบุรีคับแคบ เพราะมีวัดขนาดสองด้านคือ วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) และ วัดโมฬีโลกยาราม (วัดท้ายตลาด) ไม่เหมาะที่จะขยายเมืองให้เจริญยิ่งขึ้นต่อไปได้

3. ฝั่งธนบุรีเป็นท้องทุ่ง น้ำเซาะตลิ่งทรุดพังอยู่เสมอ อาจเป็นอันตรายต่อพระราชฐานได้ เมื่อมีพระราชดำริดังนี้แล้ว ก็โปรดให้พระยาธรรมมา (บุญรอด) และพระยาวิจิตรนาวิ เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่พล สร้างพระนครใหม่ โดยย้ายชาวจีน ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่จะสร้างพระนคร ไปอยู่บริเวณ คลองสามปลื้มจนถึงคลองวัดสามเพ็ง (ตลาดสำเพ็งในปัจจุบัน) โดยทำพิธียกเสาหลักเมือง ในวันอาทิตย์ที่ 21 เมษายน 2325 ตรงกับ วันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 6 ปีชวด จุลศักราช 1144 โดยเกณฑ์ ชาวเขมร ลาว และข้าราชการหัวเมือง เข้ามา ช่วยระดมกัน ขุดลอกคูคลอง

สร้างกำแพงเมือง ปราสาท ราชวัง ในการสร้างพระนครแห่งใหม่นี้ใช้เวลา 3 ปี เสร็จแล้ว โปรดให้มี พระราชพิธี สมโภชอย่างมโหฬาร รวม 3 วัน และขนานนามพระนครแห่งใหม่ว่า กรุงเทพมหานครบรรทัดน โกลินทร์ มหินทรายุธยา มหาฉลภพนพรัตน์ ราชธานี บุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน มหาสถานอมรพิमान อวตารสถิต สักกทัตติย วิษณุกรรมประสิทธิ์ (สมัยรัชกาลที่ 4 เปลี่ยน กรุงเทพมหานครบรรทัดน โกลินทร์ เป็นกรุงเทพมหานครอมรรัตน โกลินทร์ ฯ) ซึ่งแปลได้ความว่า “เมืองแห่งเทพดาเป็นเมืองใหญ่ เป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกตเป็นเมืองรบ ไม่นชนะของพระอินทร์ เป็นเมืองที่ยิ่งใหญ่ของโลก อันประกอบด้วยรัตน 9 ประการ เป็นเมืองแห่งความร่วมมือเป็นสุข ประกอบด้วยพระราชวังอันยิ่งใหญ่ ซึ่งเปรียบเสมือนสวรรค์อันเป็นที่ประทับ ของพระนารายณ์ เมืองที่พระอินทร์เป็นผู้มอบให้ โดยให้พระวิษณุกรรมเป็นผู้สร้าง”พระมหาปราสาท และราชมณเฑียร ในพระบรมมหาราชวัง ที่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ประกอบด้วย

1. พระที่นั่งอมรินทราภิเษก มหาปราสาท สร้างด้วยไม้ทั้งองค์ โดยลอกแบบมาจากพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท พระที่นั่งองค์นี้ใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในปี พ.ศ. 2328 ต่อมาเกิดไฟเผา ไฟไหม้ ในปี 2332 จึงโปรดให้รื้อ แล้วสร้างขึ้นใหม่ ให้เหมือน พระที่นั่งสุริยาศอมรินทร์ แล้วพระราชทานนามว่า พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

2. พระมณเฑียร เป็นพระที่นั่งหมู่ประกอบด้วย

- 2.1 พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน
- 2.2 พระที่นั่งไพศาลทักษิณ
- 2.3 พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมหาสุรยพิมาน
- 2.4 พระที่นั่งเทพสถานพิลาศ
- 2.5 พระที่นั่งเทพอาสน์พิไล
- 2.6 หอพระสุราลัยพิมาน
- 2.7 หอพระธาดมณเฑียร

3. พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์

4. พระที่นั่งเย็น

5. พระที่นั่งพลับพลาสูง (สุทโธสวรรค์)

6. พระที่นั่งทอง

การสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีความคิดที่จะสร้างราชธานีแห่งใหม่ ให้มีความเจริญ รุ่งเรือง เหมือนกรุงศรีอยุธยา จึงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามไว้ในพระบรมมหาราชวัง เช่นเดียวกับ วัดพระศรีสรรเพชญ์ที่กรุงศรีอยุธยา และสร้างปราสาทราชมณเฑียร สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดดังนี้

1. พระอุโบสถ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาธรรมิกราช
2. หอพระมณฑปหรือธรรมศาลาน สร้างกลางสระเป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกและเป็นที่พักพระสงฆ์
3. ศาลารายรอบพระอุโบสถ 12 หลัง
4. พระเจดีย์ทอง 2 องค์
5. หอระฆัง

ในปี พ.ศ. 2331 ภายหลังที่ชำระพระไตรปิฎกเสร็จแล้ว ได้นำพระไตรปิฎกมาไว้ที่ หอพระมณฑปและจัดให้มีมหรสพฉลอง มีการจุดดอกไม้ไฟ ทำให้เกิดเพลิงไหม้ จึงต้องสร้างที่เก็บพระไตรปิฎกขึ้นใหม่ พร้อมกับสร้างสิ่งอื่นเพิ่มเติมดังนี้ สร้างพระมณฑปไว้เก็บพระไตรปิฎก หอพระมณฑปหรือธรรมศาลาน สร้างหอพระเทพบิดร หอพระนาค และสร้างพระปรางค์เปิดองค์

ด้านการปกครอง

1. การปกครองในราชธานี หรือระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง

ยังคงใช้ตามแบบกรุงศรีอยุธยาคือตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี 2 ฝ่ายได้แก่

1.1 ฝ่ายทหาร คือเสนาบดีกรมพระกลาโหม (สมุหพระกลาโหม) มีอำนาจหน้าที่ บังคับบัญชา ดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้ ใช้ ตราราชสีห์ เป็นตราประจำตำแหน่ง

1.2 ฝ่ายพลเรือน คือ เสนาบดีกรมมหาดไทย (สมุหนายก) มีอำนาจหน้าที่ บังคับบัญชา ดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ ใช้ ตราราชสีห์ เป็นตราประจำตำแหน่ง นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งเสนาบดีจตุสดมภ์ ช่วยบริหารงาน 4 ฝ่ายประกอบด้วย

1.2.1 กรมพระนครบาล (กรมเวียง)

1.2.2 กรมพระธรรมธการ (กรมวัง)

1.2.3 กรมพระโกษาธิบดี (กรมคลัง)

1.2.4 กรมพระเกษตรการ (กรมนา)

กรมพระนครบาล (กรมเวียง) หรือ กรมเมือง เสนาบดีคือ พระยาบวรราช(พระยานครบาล) มีอำนาจหน้าที่ปกครองดูแลราษฎรในเขตกรุง รักษาความสงบเรียบร้อยและปราบโจรผู้ร้าย มีตราพระยมทรงสิงห์ เป็นสัญลักษณ์ประจำตำแหน่ง

กรมพระธรรมธการ (กรมวัง) เสนาบดี คือ พระยาธรรมมา มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการในราชสำนักจัดการพระราชพิธีทั่วไป รวมทั้งพิจารณาคดีที่พระมหากษัตริย์จะต้องวินิจฉัยด้วย จึงได้นามอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมธการ หมายถึง ผู้วินิจฉัยคดีพิพาท ให้เป็นธรรม ใช้ตราเทพดาทรงพระนันทการ (เทพดาทรงพระโค) เป็นสัญลักษณ์ กรมพระโกษาธิบดี (กรมคลัง) หรือ กรมท่า มีอำนาจหน้าที่ บังคับบัญชาหัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออก ใช้ตราบัวแก้วเป็นสัญลักษณ์ แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเป็น ฝ่ายการเงิน มีหัวหน้าคือ พระยาราชภักดี

ฝ่ายการต่างประเทศ มีหัวหน้าคือ พระยาศรีพิพัฒน์

ฝ่ายตรวจบัญชีและดูแลหัวเมืองชายทะเลตะวันออก มีหัวหน้าคือ พระยาพระคลัง(พระยาโกษาธิบดี)

กรมพระเกษตรราชการ (กรมนา) เสนาบดี คือ พระยาพลเทพ (พระยาเกษตรราชการ)มีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษานาหลวง เก็บหางข้าว ค่านา จัดเก็บและรักษาเสียบยง อาหารสำหรับพระนคร พิจารณาคดีเกี่ยวกับที่นา ใช้ตราพระพิรุณทรงนาคเป็นสัญลักษณ์

2. การปกครองหัวเมือง หรือ ระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค การปกครองหัวเมือง คือการบริหารราชการแผ่นดินตามหัวเมืองต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท

2.1 หัวเมืองชั้นใน

2.2 หัวเมืองชั้นนอก

2.3 หัวเมืองประเทศราช

หัวเมืองชั้นใน เดิมเรียกว่าเมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่าน เมืองชั้นใน จะตั้งอยู่รอบเมืองหลวง ถือว่าเป็นบริวารของเมืองหลวง เมืองชั้นในไม่ได้เป็นเมืองอย่างแท้จริง เพราะไม่มีเจ้าเมืองปกครอง มีแต่ผู้รั้ง หรือ จำเมืองทำหน้าที่ดูแล ไม่มีอำนาจอย่างเจ้าเมือง การบริหารงานต้องรับคำสั่งจากเสนาบดีจตุสดมภ์ หรือ ฟังคำสั่งจากเมืองหลวง หัวเมืองชั้นใน มีความสำคัญเป็นเมืองระดับชั้นจัตวา

หัวเมืองชั้นนอก(เมือง พระยามหานคร) เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในราชอาณาจักร เมืองเหล่านี้จัดแบ่งเป็นระดับชั้น ตามขนาด จำนวนพลเมือง ความสำคัญ แบ่งเป็นชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี และอาจมีเมืองเล็ก ๆ (เมืองชั้นจัตวา) อยู่ได้สังกัด เจ้าเมืองเหล่านี้ มีอำนาจสิทธิ์ขาดในเมืองของตน แต่ต้องปฏิบัติตามพระราชโองการและนโยบายจากเมืองหลวงตามเขตความรับผิดชอบ กล่าวคือ

หัวเมืองที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือและภาคอีสาน อยู่ในความรับผิดชอบของสมุหนายก

หัวเมืองที่ตั้งอยู่ในภาคใต้ อยู่ในความรับผิดชอบของสมุหกลาโหม

หัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออก อยู่ในความรับผิดชอบของ กรมท่า (พระยาพระคลัง)

หัวเมืองที่ สังกัดกรมท่า มี 9 เมือง ได้แก่ นนทบุรี สมุทรปราการ สาครบุรี สมุทรสงคราม ชลบุรี บางละมุง ระยอง จันทบุรี ตราด

เมืองชั้นเอก พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งเจ้าเมืองเอง ในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้แก่ พิษณุโลก นครราชสีมา นครศรีธรรมราช ถลาง และสงขลา

เมืองชั้นโท ตรี และจัตวา เสนาบดีที่รับผิดชอบเป็นผู้แต่งตั้งเจ้าเมือง

หัวเมืองประเทศราช (เมืองชั้น) เป็นเมืองของชาวต่างชาติต่างภาษา หรือ ประเทศเหล่านั้นยอมอยู่ภายใต้การคุ้มครองของไทย มีเจ้าเมืองหรือกษัตริย์ ปกครองกันเอง ตามจารีตประเพณีของแต่ละชาติ การเป็นเจ้าเมือง

หรือกษัตริย์ จะต้องบอกหรือเข้ามากราบบังคมทูล ขอให้เป็นผู้แต่งตั้งให้ โดยเมืองขึ้นมีหน้าที่ส่งเครื่องราชบรรณาการ และต้องถวายต้นไม้เงินต้นไม้ทองมาให้ โดยปรกติจะจัดส่ง 3 ปีต่อครั้ง ต้องเกณฑ์ทัพมาช่วยถ้ามีศึกสงคราม

ประเทศราชในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้แก่ ล้านนา (เชียงใหม่) ลาวหรือล้านช้าง (หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์) เขมร (กัมพูชา) หัวเมืองมลายู (ปัตตานี ไทรบุรี กลันตัน ตรัง กานู) ด้านกฎหมายและการศาลไทย กฎหมายไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียที่เรียกว่า คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ หรือคัมภีร์ธรรมศาสตร์ของอินเดีย ซึ่งไทยได้รับการถ่ายทอดมาจากมอญอีกต่อหนึ่ง ในการตัดสินคดีความนั้นจะมีพราหมณ์ ที่เรียกว่า ลูกขุน ณ ศาลหลวง จำนวน 12 คน ไปผู้ชี้ตัวบทกฎหมายว่าใครผิดใครถูก จากนั้นจึงส่งเรื่องไปให้ตุลาการบังคับคดี หรือ ลงโทษผู้กระทำผิดตามที่ลูกขุนตัดสิน

พระธรรมศาสตร์ เป็นบทบัญญัติที่ว่าด้วยสิทธิหน้าที่ของบุคคลทั้งทางแพ่งและอาญา ซึ่งเทียบได้กับกฎหมายแม่บทของไทยในปัจจุบันคือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ พระมหากษัตริย์จะตราพระราชกำหนดกฎหมายใด ๆ ต้องคำนึงถึงพระธรรมศาสตร์ จะทรงตรากฎหมายให้ขัดกับพระธรรมศาสตร์ไม่ได้ กฎหมายที่ใช้เป็นบรรทัดฐานในการปกครองประเทศอีกประเภทหนึ่งคือ พระราชศาสตร์ เป็นพระราชวินิจฉัยในอรรถคดีต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ เป็นบทบัญญัติปลีกย่อย จากพระธรรมศาสตร์ เรียกว่า สาขาคดี ในการได้สวนพิจารณาคดีในสมัยโบราณ เนื่องจากยังขาดความรู้ในเรื่องการสอบสวน จึงนิยมใช้วิธีการแบบจารีตนครบาล โดยการทรมานผู้ต้องหาให้รับสารภาพ เช่น คอกเล็บ เข็มย่นดี ลุยเพลิง เสี่ยงเทียน บีบขมับ การแก้ไขกฎหมาย ในปี พ.ศ. 2347 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้ชำระกฎหมาย อันเนื่องมาจาก อำแดงป้อมฟ้องหย่า นายบุญศรีผู้เป็นสามี มีอาชีพเป็นช่างเหล็กหลวง ซึ่งอำแดงป้อมมีฐู่แต่กลับมาฟ้องหย่าสามี ในสมัยนั้นถ้าภรรยาฟ้องหย่าตามกฎหมายภรรยาจะได้ทรัพย์สินก่อนแต่งงานเป็นของตน รัชกาลที่ 1 เห็นว่าไม่ถูกต้อง จึงโปรดให้ชำระกฎหมายใหม่ โดยโปรดเกล้าฯ ให้จัดข้าทูลละอองธุลีพระบาท ประกอบด้วย อาลักษณ์ 4 นาย ฝ่ายลูกขุน 3 นาย ฝ่ายราชบัณฑิต 4 นาย รวม 11 นาย ร่วมกันชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการในแผ่นดิน ตั้งแต่พระธรรมศาสตร์ลงมา โดยจัดเป็นหมวดหมู่และปรับปรุงให้ยุติธรรมยิ่งขึ้น เมื่อชำระเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้โปรดให้อาลักษณ์คัดลอกไว้รวม 3 ชุด โดยเก็บรักษาไว้ที่ห้องเครื่องชุดหนึ่ง หอหลวงชุดหนึ่ง ศาลหลวงชุดหนึ่ง โดยให้ประทับตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ และตราบัวแก้ว ไว้เป็นสำคัญทุกเล่ม ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า กฎหมายตราสามดวง หรือ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1

ด้านเศรษฐกิจ

รายได้ของประเทศในสมัยรัชกาลที่ 1 มีรายได้จากการค้าขายกับต่างประเทศ ในทวีปเอเชียส่วนใหญ่ไทยค้าขายกับ ชาวจีน ญี่ปุ่น ฮอลันดา อังกฤษ และอินเดีย ส่วนชาวตะวันตกที่เข้ามาติดต่อทำการค้า ได้แก่ โปรตุเกส อังกฤษ การค้าขายในสมัยนี้ ใช้เรือสำเภาในการบรรทุกสินค้า การค้าของไทยนี้อยู่ในความดูแลของพระคลังสินค้า

สังกัดกรมท่า มีเรือสำเภากลางที่ปรากฏ ในสมัย รัชกาลที่ 1 ได้แก่ เรือหูหง และ เรือทรงพระราชสาส์น ผลประโยชน์ที่ได้จากการค้ามีดังนี้

1. ภาษีเบิกร่อง หรือ ค่าปากเรือ เป็นภาษีที่เรียกเก็บจากผู้นำสินค้าบรรทุกลงเรือเข้ามาขาย โดยเก็บจากเรือที่มีความกว้างตั้งแต่ 4 วาขึ้นไป คิดในอัตราวาละ 12 บาทสำหรับเรือที่เข้ามาติดต่อกำขายอยู่เป็นประจำและมีไม้ตรีต่อกัน ถ้าเป็นเรือบรรทุกสินค้าของชาติที่นาน ๆ จะเข้ามาค้าขายสักครั้ง เรียกเก็บในอัตราวาละ 20 บาท

2. อำนาจในการเลือกซื้อสินค้าของทางราชการ กรมพระคลังสินค้า จะให้พนักงานลงไปตรวจดูสินค้า ในเรือ ซึ่งเรียกว่า เขียบหัวตะเภา เพื่อ คัดเลือกสินค้าที่จะซื้อหรือเก็บภาษีเข้าก่อน พระคลังสินค้า สามารถตั้งพ่อค้า ชาว ต่างชาติ ให้นำสินค้าเข้ามาขายให้กับรัฐบาลก่อน จึงจะขายให้กับประชาชนได้ หรือสินค้าบางอย่างที่จะเป็นภัย ต่อความมั่นคงของชาติ รัฐบาลสามารถสั่ง ห้ามขายให้กับประชาชน ต้องนำออกนอกราชอาณาจักร อาทิ เช่น อาวุธปืน กระสุนปืน ฝิ่น เป็นต้น

3. ภาษีสินค้าขาเข้า รัฐบาลเก็บโดยชักส่วนสินค้าที่เรือบรรทุกเข้ามาขาย เรือที่มาเป็นประจำเก็บ ร้อยชัก 3 นาน ๆ มาครั้งเก็บร้อยชัก 5 หรือเก็บตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ สินค้าขาเข้าที่สำคัญ ได้แก่ ผ้าไหมจากจีน ผ้าฝ้าย ผ้าจากอินเดีย เครื่องลายคราม ชา ไหมดิบ ไหมสำเร็จรูป เครื่องแก้ว ฯลฯ

4. ภาษีขาออก ภาษีชนิดนี้เก็บเป็นอย่าง ๆ ไป ตามประเภทของสินค้า เช่น น้ำตาลทรายเก็บบาทละ 50 สตางค์ (60 ก.ก ต่อ 2 สลึง) สินค้าขาออกที่สำคัญได้แก่ ฝรั่ง ดีบุก ไม้ยาง งาช้าง รง เขาสัตว์ หนังสัตว์ นอแรด หมาก พลู พริกไทย กระวาน กานพลู ข้าว รั้งนก ผลเร็ว ฯลฯ

อนึ่งการค้าขายของไทยเป็นการค้าแบบผูกขาดโดย พระคลังสินค้า เป็นผู้กำหนดว่า สินค้าประเภทใด เป็นสินค้าผูกขาด สินค้าประเภทใดเป็น สินค้าต้องห้าม สินค้านอกเหนือจากที่ พระคลังสินค้า กำหนด ราษฎรสามารถนำสินค้าไปขายให้กับชาวต่างชาติได้โดยตรง

สินค้าผูกขาด เป็นของหายาก เป็นสินค้าที่ราษฎรจะต้องนำมาขายให้กับพระคลังสินค้าเท่านั้น เช่น งาช้าง กฤษณา ฝาง รั้งนก ดีบุก ผลเร็ว

สินค้าต้องห้าม เป็นสิ่งของที่ห้ามขายออกนอกราชอาณาจักรโดยเด็ดขาด เช่น ดินประสิ่ว กำมะถัน

5. รายได้จากการเก็บภาษีอากรและผลประโยชน์ของแผ่นดิน

5.1 จังกอบ ภาษีที่เก็บจากผู้นำสินค้าเข้ามาขาย โดยชักส่วนจากสินค้าที่ผ่านด่านทั้งทางบกและทางน้ำ

5.2 อากร ภาษีที่เก็บจากราษฎรที่ประกอบอาชีพทุกชนิด ยกเว้นการค้า

5.3 ฤชา ค่าธรรมเนียมที่ทางการเรียกเก็บจากราษฎรที่มาใช้บริการของรัฐ

5.4 ส่วย เงินหรือสิ่งของที่เรียกเก็บจากไพร่ส่วยแทนการเกณฑ์แรงงาน

ระบบเงินตรา

เงินตราที่ใช้ในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้น เรียกว่า เงินพดด้วง หรือ เงินกลม

ด้านศาสนา

1. การสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม
2. การจัดระเบียบสังฆมณฑล
3. การสังคายนาพระไตรปิฎก
4. การรวบรวมพระพุทธรูปโบราณ
5. การตรากฎหมายพระสงฆ์

การฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณี

1. พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
2. พระราชพิธีโสกันต์
3. พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา
4. พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ (พิษุมงคล)
5. พระราชพิธีแห่สะพานใหญ่ (พระราชพิธีคเชนทร์สวนาน)
6. พระราชพิธีตรียัมพวาย (โฉ้ชิงช้า)
7. พิธีจักรพรรดิราชาธิราช (พิธีสะเดาะเคราะห์ของพระมหากษัตริย์)
8. การเล่นสัควา

กวีและวรรณกรรม

1. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีผลงานที่พระราชนิพนธ์ คำกลอนบทละครเรื่องรามเกียรติ์ คำกลอนบทละครเรื่องอิเหนา มีทั้งอิเหนาใหญ่ (ดาหลัง) และอิเหนาเล็ก (อิเหนา) คำกลอนบทละครเรื่องอุณรุท กลอนเพลงยาวนิราศเรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดงหรือที่เรียกว่า นิราศท่าดินแดง พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจริญ)

2. เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีผลงานที่สำคัญในสมัยนี้ แปลและเรียบเรียงพงศาวดารจีนเรื่อง สามก๊ก แปลและเรียบเรียง จากภาษามอญเรื่องราชาธิราช บทมโหรีเรื่องกาเกี ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ร่ายยาวมหานชาตดิถีกัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรี

3. พระธรรมปริชา (แก้ว) มีผลงานที่สำคัญ ไตรภูมิโลกวิจิตร รัตนพิมพวงส์ (แปล) มหาวงศ์ (แปล)

4. พระเทพโมลี (กลิ่น) เป็นพระภิกษุ มีผลงานที่สำคัญ ร่ายยาวมหานชาตดิถีกัณฑ์มหาพนธ์ นิราศตลาดเกียบ โคลงกระทู้เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ

5. สมเด็จพระพนรัตน์ หรือ วันรัตน์ สังกัดยวงส์ มหาพุทธการวงส์ จุลยพุทธการวงส์

ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ความสัมพันธ์กับชาติตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 1 ทวีปยุโรปกำลังเกิดสงคราม เนื่องจากการรุกรานของจักรพรรดินโปเลียน และการปฏิวัติครั้งใหญ่ในประเทศฝรั่งเศส ชาวยุโรปที่เข้ามาติดต่อกับไทยได้แก่ ชาวโปรตุเกส อังกฤษ

- ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกส

ชาวโปรตุเกส เป็นชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2329

- ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษ

- ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่า

ส่วนใหญ่เป็นการทำสงคราม ในสมัยนี้มีทั้งหมด 7 ครั้ง

ครั้งที่ 1 สงครามเก้าทัพ พ.ศ. 2328

ครั้งที่ 2 สงครามทำดินแดง พ.ศ. 2329

ครั้งที่ 3 พม่าตีลำปางและป่าซาง พ.ศ. 2330

ครั้งที่ 4 ไทยตีเมืองทวาย พ.ศ. 2330

ครั้งที่ 5 การรบที่เมืองทวาย พ.ศ. 2336

ครั้งที่ 6 พม่าตีเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2340

ครั้งที่ 7 ไทยขับไล่พม่าออกจากล้านนา พ.ศ. 2345

การรบที่สำคัญคือ ตีกสงครามเก้าทัพ โดยพระเจ้าปดุงคุมทัพมาเอง ยกมาตีหัวเมืองเหนือสองทัพ หัวเมืองปักษ์ใต้สองทัพ ทัพหลวงห้าทัพ เข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์ สู้รบกับ ทัพหลวงของไทย บริเวณทุ่งลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรี สงครามครั้งนี้ฝ่ายไทยชนะทุกด้าน ซึ่งในสงครามเก้าทัพนี้ ได้เกิด วีรสตรีสองท่านคือ ท้าวเทพสตรี (คุณหญิงจัน) และท้าวศรีสุนทร (นางมุก)

สงครามครั้งสำคัญอีกครั้งคือ ตีกทำดินแดง พ.ศ. 2329 พระเจ้าปดุงพยายามจะแก้ตัวในการโจมตีไทยอีก แต่ต้องพ่ายแพ้กลับไป

- ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองมลายู

- ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญวน

- ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน

- ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา

ประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 2 (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

(พ.ศ. 2352 - 2367)

ด้านการปกครอง

ลักษณะการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 2 ยังคงมีรูปแบบเหมือนสมัยกรุงธนบุรีและรัชกาลที่ 1

ด้านเศรษฐกิจ

สมัยรัชกาลที่ 2 บ้านเมืองว่างจากการศึกสงคราม จึงมีการค้าขายเจริญรุ่งเรืองกว่าแต่ก่อนกล่าวคือ มีการติดต่อค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านมากมาย เช่น จีน อินเดีย มะละกา สิงคโปร์ ญวน และเขมร เป็นต้น สำหรับประเทศทางตะวันตก ได้แก่ โปรตุเกส อังกฤษ อเมริกาโดยวิธีดำเนินการค้าขาย ของหลวงยังคงให้พระคลังสินค้าจัดการ ตามที่เคย ปฏิบัติมา มีเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เป็นหัวแรง ในการแต่งสำเภาหลวงติดต่อค้าขายกับจีนและประเทศอื่น ๆ จนได้รับพระราชทานสมญาว่า“เจ้าสัว” ในรัชการนี้มีเรือกำปั่นหลวงที่ใช้ในการค้าขายที่สำคัญ 2 ลำ คือ เรือมालาพระนครและเรือเหราข้ามสมุทร สินค้าที่ผูกขาย ในสมัยนี้ ที่เป็นสินค้าขาออกมี 10 ชนิด คือ ฝรั่ง ผง ดีบุก พริกไทย เนื้อไม้ ผลแร่ ตะกั่ว งาช้าง รงและช้าง สินค้า ที่ห้ามส่งออกโดยเด็ดขาด คือ ข้าวเปลือกและข้าวสาร ส่วนสินค้าขาเข้าก็มี ปืนและดินปืน

การปรับปรุงภาษีอากร ลักษณะการเก็บภาษีอากรยังคงเหมือนสมัยรัชกาลที่ 1 มีการปรับปรุงเพิ่มเติมดังนี้

1. การเดินสวน คือการแต่งเจ้าพนักงานออกไปสำรวจสวนของราษฎรในการเก็บอากรสวนตามชนิดของผลไม้

2. การเดินนา คล้ายกับการเดินสวน การเก็บอากรค่านา เรียกว่า “หางข้าว” โดยแบ่งนาออกเป็น 2 ประเภท คือ นาน้ำท่า และนาฟางลอย

ด้านศาสนา

1. การแต่งสมณทูตไปลังกา

นับเป็นสมณทูตไทยคณะแรก สมัยรัตนโกสินทร์ (เริ่มเดินทาง พ.ศ. 2357 กลับมาถึงประเทศไทย พ.ศ. 2361) ได้นำหน่อพระศรีมหาโพธิ์ จากเมืองอนูราชบุรี กลับมาโดยเชื่อกันว่าเป็นต้นโพธิ์เชื้อสายของพระศรีมหาโพธิ์ ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ จำนวน 6 ต้น โดยปลูกไว้ที่ รัฐกลันตัน 1 ต้น จังหวัดนครศรีธรรมราช 2 ต้น จังหวัดกรุงเทพฯ 3 ต้น โดยปลูกที่วัดสุทัศน์ฯ วัดมหาธาตุฯ วัดสระเกศฯ

2. การฟื้นฟูการประกอบพิธีวันวิสาขบูชา

โปรดฯ ให้จัดพระราชพิธีอย่างใหญ่โต เริ่มตั้งแต่วันที่ขึ้น 14-15 ค่ำถึงวันแรม 1 ค่ำ รวม 3 วัน

3. การบูรณะและ ปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม อาทิ

วัดอรุณราชวราราม ซึ่งถือว่าเป็นวันประจำรัชกาลที่ 2 เดิมชื่อ วัดบางมะกอก วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดโมฬีโลก วัดราชบูรณะ วัดราชาธิวาส ฯลฯ

6. การบูรณมหาชาติคำหลวง ในปี พ.ศ. 2357 รัชกาลที่ 2 ได้โปรดให้ประมุขนักปราชญ์ราชบัณฑิต ให้ช่วยกันแต่ง มหาชาติคำหลวง จนครบ

การฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณี - ศิลปวัฒนธรรม

- ทรงฟื้นฟูประเพณี วันวิสาขบูชา
- พระราชพิธีอาพาธพินาศ
- ด้านสถาปัตยกรรม มีการขยายเขตพระบรมมหาราชวัง สร้างสวนขวา
- การปั้นและการแกะสลัก
- ทรงปั้นพระพักตร์ พระพุทธธรรมมิศรราชโลกธาตุดิลก เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม
- ด้านการดนตรี

เครื่องดนตรีที่ทรงโปรดมากคือ ซอสามสาย ทรงพระราชทานนามว่า "ซอสายฟ้าฟาด" พระองค์ทรงแต่งเพลงสรรเสริญพระจันทร์ หรือเพลงบุหลันลอยเลื่อน

- ชงชาติ ใช้ธงช้าง เป็นธงชาติ

ด้านกวีและวรรณกรรม

ในสมัยรัชกาลที่ 2 นี้จัดว่าเป็นยุคทองแห่งวรรณกรรม จนกล่าวได้ว่า “ถ้าใครเป็นกวีก็เป็นคน โปรด”

กวีที่สำคัญ ได้แก่

1. รัชกาลที่ 2 ทรงพระราชนิพนธ์ อีเหนา รามเกียรติ์ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ไกรทอง คาวิ มณีพิชัยสังข์ทอง
2. สุนทรภู่ หรือพระสุนทรโวหาร แต่งเรื่อง พระอภัยมณี ลักษณะวงศ์ สิงหนไตรภพ โคมบุตร พระไชยสุริยา
3. พระยาตรัง แต่ง โคลงนิราศตามเสด็จลำน้ำน้อย
4. นายรินทร์ธิเบศร์ (อินทร์) แต่งโคลงนิราศรินทร์

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

1. ความสัมพันธ์กับประเทศอังกฤษ
2. ความสัมพันธ์กับประเทศโปรตุเกส
3. ความสัมพันธ์กับประเทศสหรัฐอเมริกา มีความสัมพันธ์กับไทยครั้งแรกในสมัยนี้
4. ความสัมพันธ์กับประเทศพม่า ทางพม่าเกิดจลาจลจึงไม่ได้ยกทัพมา
5. ความสัมพันธ์กับประเทศเวียดนาม
6. ความสัมพันธ์กับหัวเมืองมลายู
7. ความสัมพันธ์กับประเทศกัมพูชา
8. ความสัมพันธ์กับประเทศจีน

การติดต่อค้าขายกับจีน หลายชาติต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีน เพื่ออาศัยเป็น “ใบเบิกทาง” ในการอำนวยความสะดวกในการค้าขาย ทางจีนเรียกว่า “จิ้มก้อง” โดยที่จีนถือว่าประเทศที่นำเครื่องราชบรรณาการ มาถวาย เป็นประเทศราช ทางไทยหลงเข้าใจผิด เพิ่งจะทราบความจริงในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งทางประเทศจีนคิดว่า ไทยเป็นประเทศราชของจีนจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดสงคราม ประเทศไทยกับจีน จึงได้มีสัมพันธไมตรีกันใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา

ประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 3 (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) (21/07/ 2367 –02/04/2394)

การจัดการปกครอง

ส่วนกลาง หรือ การปกครองในราชธานี ในสมัยรัชกาลที่ 3 ยังคงใช้รูปแบบเดิมเหมือนสมัยรัชกาลที่ 2 การปกครองส่วนภูมิภาค หรือ การปกครองหัวเมือง ก็ยังคงใช้รูปแบบเดิมเหมือนในสมัยรัชกาลที่ 2 แบ่งออกเป็น การปกครองหัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก หัวเมืองประเทศราช ประเทศราชหรือเมืองขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้แก่ ล้านนา (เชียงใหม่) ลาว (ล้านช้าง) กัมพูชา (เขมร) และหัวเมืองมลายู

ด้านเศรษฐกิจ

การปรับปรุงภาษีอากร

1. แก้ไขวิธีการเก็บภาษีอากร เช่น อกรค่านา ในสมัยรัชกาลก่อน ๆ ใช้วิธีเรียกเก็บ หางข้าว (ข้าวเปลือก) เช่น เก็บในอัตราไร่ละ 2 สัดครึ่ง เจ้าของที่นาจะต้องขนข้าวเปลือกมาส่งฉางหลวงเอง ในสมัยรัชกาลที่ 3 เรียกเก็บ อกรค่านาเป็นตัวเงิน โดยคิดในอัตราไร่ละ 1 สลึงและเก็บค่าขนส่งเข้าฉางหลวงในอัตราไร่ละ 1 เฟื้อง
2. ตั้งภาษีอากรขึ้นใหม่อีก 38 ประเภท เช่น บ่อนเบี้ยเงิน หอย ก.ข. ภาษีเบ็ดเสร็จ ภาษีพริกไทย ภาษีฝาง ภาษีเกลือ ภาษีไม้แดง เป็นต้น
3. กำเนิดระบบเจ้าภีษยานายอากร ภาษีที่สำคัญ บางอย่างรัฐบาลเป็นผู้เก็บเอง นอกนั้นจะให้เอกชนประมูล ใครประมูลได้ จะได้ชื่อว่า “เจ้าภีษ” หรือ “นายอากร” เจ้าภีษยานายอากรส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ระบบเจ้าภีษยานายอากรนี้ยกเลิกไปในสมัยรัชกาลที่ 5
4. มีการยกเลิกภาษีบางชนิด เช่น ภาษีฝิ่น อกรค่าน้ำ ซึ่งเรียกเก็บจากชาวประมง อกรรักษาเกาะ ซึ่งเรียกเก็บจากผู้เก็บไข่จระเข้ (ฟองเต่าตนุ)

การค้าขายกับต่างประเทศ

ส่วนใหญ่ทำการค้ากับจีน และค้าขายกับหัวเมืองมลายู พ่อค้าจีนในกรุงเทพฯ ได้ส่งสำเนาไปค้าขายถึงสิงคโปร์และเกาะหมาก การเปลี่ยนแปลงทางการค้าในสมัยรัชกาลที่ 3 มีดังนี้

1. การค้าโดยการแต่งสำเนาหลวงออกไปค้าขายลดน้อยลง
2. ผ่อนคลายการค้าแบบผูกขาดและยกเลิกประเพณีการค้าขายของทางราชการบางประการ อันเนื่องมาจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษ
3. เรือสินค้าเริ่มเปลี่ยนจากเรือสำเภามาเป็นเรือกำปั่นใบ ซึ่งคนไทยต่อขึ้นครั้งแรกในเดือน ตุลาคม 2378 โดยหลวงนายสิทธิ์ (ช่าง บุนนาค) (สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ในสมัยรัชกาลที่ 5)

ด้านศาสนา

1. การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม
ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นยุคของการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ อย่างมาก นับว่าเป็นสมัยที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก
วัดที่สำคัญได้แก่ วัดราชโอรสาราม ถือว่าเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 3
วัดราชนันทดาราม รัชกาลที่ 3 สร้างเพื่อเป็นเกียรติแด่พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี (หลาน) และยังสร้าง “โถงปราสาท” ขึ้นแทนพระเจดีย์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีที่สงบเสงี่ยมสำหรับบำเพ็ญสมาธิ ในวัดนี้
2. การชำระพระไตรปิฎก
3. กำหนด “ธรรมยุติกนิกาย”

ศิลปกรรม-วัฒนธรรม

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคแห่งการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามครั้งใหญ่ สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในสมัยนี้ มักมีอิทธิพลของศิลปะ การช่างแบบจีน

ด้านจิตรกรรม

ในการปฏิสังขรณ์พระราชวังและวัดวาอาราม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ได้โปรดฯ ให้ช่าง เขียนภาพไว้บนฝาผนังมากมาย ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาและชาดกต่าง ๆ ลักษณะของภาพเขียนยังคงเหมือนภาพเขียนในสมัยก่อนคือเป็นภาพสองมิติ (มีแต่ความกว้างและความยาว) ไม่มีความลึกและนิยมใช้การลงรักปิดทองเป็นพื้น

ด้านนาฏกรรม

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่สนพระทัยทางการละคร ไม่ได้สนับสนุนและบางครั้งยังทรงขัดขวางการแสดงอีกด้วย โปรดให้ยกเลิกโขนหลวงและละครในวังเสียทั้งหมด แต่การละครของไทยก็ได้ซบเซาเลย ทำให้ศิลปการละครและดนตรีแพร่หลายเป็นที่นิยมในหมู่ราษฎรโดยทั่วไป

อารยธรรมตะวันตก

วัฒนธรรมตะวันตก ได้เริ่มเผยแผ่เข้ามาเมื่อมิชชันนารีในอาณาจักรรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 นอกจากชาวยุโรปที่เข้ามาค้าขายและเผยแผ่ศาสนาแล้วยังมีมิชชันนารีชาวอเมริกันก็เข้ามาเผยแผ่ศาสนาด้วย แต่สิ่งที่คนไทยได้รับนอกจากการเผยแผ่ศาสนาแล้ว ยังได้ประโยชน์จากการถ่ายทอดด้านวิชาการ เทคโนโลยีสมัยใหม่ หลายประการ อาทิ ด้านการพิมพ์ การแพทย์ การศึกษา การต่อเรือ เครื่องจักรกล การทหาร วิชาดาราศาสตร์และวิทยาศาสตร์

ด้านกวีและวรรณกรรม

กวีคนสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นกวีที่สืบต่อมาจากสมัยรัชกาลที่ 2 ที่ควรจะกล่าวถึงมีดังนี้

1. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยรัชกาลที่ 2 พระองค์ได้พระราชนิพนธ์ วรรณคดีไว้ ที่สำคัญ ได้แก่ บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนขุนช้างตามนางวันทอง โคลงปราบดาภิเษก เมื่อขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ก็ทรงสนับสนุนวรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นผลงานของ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

2. สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส พระนิพนธ์ที่สำคัญ ได้แก่ ลิลิตตะเลงพ่าย สมุทรโฆษคำฉันท์

3. คุณพุ่ม เป็นกวีหญิงคนแรกของไทย เป็นนักโต้สัทวา ชอบโต้สัทวาเรื่องอิเหนา โดยคุณพุ่มเป็นฝ่ายบุษบา ด้วยเหตุที่คุณพุ่มมีบ้านอยู่บนแพริมน้ำมีความเชี่ยวชาญ ในการบอกบทสัทวา จนได้รับสมญาว่า “บุษบาทำเรือจ้าง” เพลงยาวเฉลิม พระเกียรติ (แต่งในสมัย ร. 5) เพลงยาวบวงสรวงฉลองสระบางโหนด

ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

กัมพูชากับไทย

ลาวกับไทย

เจ้านองศ์คิดกบฏต่อไทยโดยยกทัพมากวาดต้อนผู้คนในเมืองนครราชสีมาและ สระบุรี รัชกาลที่ 3 โปรดฯให้พระยาราชสุภาวดี (เจ้าพระยาบดินทรเดชา) ยกทัพไปปราบศึกครั้งนี้ ในครั้งนี้ได้กำเนิดวีรสตรีของไทยขึ้น คือ ท้าวสุรนารี (คุณหญิงโม)

พม่ากับไทย

อเมริกากับไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาได้มีขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2376

ด้านการศึกษา

มิชชันนารีชาวอเมริกันชื่อ เจสซี คาสเวลล์ Jesse Caswell คนไทยเรียกหมอกัสแวน ได้สอนภาษาอังกฤษให้กับเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งขณะนั้นได้ผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร จนสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้อย่างแตกฉาน สามารถเขียนและพูดได้เป็นอย่างดี นับว่าเป็นคนไทยคนแรกที่เรียนรู้และพูดภาษาอังกฤษได้

